

DOUĂ PĂRERI CONTRA CURENTULUI

Gîndirii și mentalităților revoluționare le-a lipsit, dintotdeauna, sesizarea nuanțelor. Mulți au văzut în aceasta un defect, unii s-au alarmat ca în fața unui mare pericol, dar toți au greșit cînd nu au băgat de seamă că lipsa nuanțelor nu este o caracteristică a gîndirii revoluționare, ci un aspect al ei, născut din lipsa materială a timpului consacrat nuanțelor, ca și din teama irosirii timpului acțiunii și al deciziilor radicale. Judecata „în bloc” și hotărîrea tăiată dintr-o dată nu sînt, cu alte cuvinte, „defecte” sau slăbiciuni ale gîndirii și mentalităților din timpul și specifice revoluțiilor. În consecință, aprecierea după care românii sînt abia în primele clase ale școlii politice este mai degrabă componentă a unui mod anume de gîndire decît o propoziție la care ar trebui să ne raportăm încercînd să vedem dacă este adevărată sau falsă. Altfel este mult mai important într-o apreciere ca aceasta, anume, îndemnul la educație și chiar la instrucție civică și politică.

Este greu, deci, să spunem dacă este adevărat sau nu că sîntem analfabeți politicește. Sigur este că trebuie să ne formăm și să promovăm o nouă cultură politică.

Partidele proaspăt înființate proclamă pluripartidismul ca temelie suficient, uneori chiar unic, al democrației și cred că democrația este la rîndul ei, temelie civilizației, deși puține dintre aceste partide s-au gîndit serios la elaborarea unei doctrine morale și sociale în sens larg. Democrația este invocată, apoi, ca nevoie a poporului, fiindcă se spune, poporul nu poate fi liber decît atunci cînd el conduce societatea sau cînd se conduce singur, deși nimeni nu se prea obosește să mai facă distincția dintre democrația directă și cea participativă, dintre reprezentativitatea proporțională și cea necondiționată, propriu-zisă. Ca temelie al democrației, poporul este el însuși definit și redefinit după criterii mai degrabă vagi și uneori suspecte de a fi, în cele din urmă, pur și simplu interese. Noțiunea este ea însăși încadrată de societățile moderne în entități comunitare mai complexe, cum este națiunea, și este concretizată în grupuri sociale ale căror rivalități și conflicte fac instabilă legitimitatea dominației și a componentelor acesteia, deci inclusiv a partidelor.

Societatea românească de astăzi nu este încă nici pe departe o societate de masă, iar raporturile dintre stat și cetățean nu sînt așa de nemijlocite pe cît presupun teoreticienii statului de drept. Ar fi o naivitate izvorîată din slaba cunoaștere a „dreptului viu”, despre care a vorbit Eugen Erlich, să credem că „legea” leagă cetățeanul ca individ și statul ca o colectivitate generală. Legătura este, în realitate, *mediată* de apartenența grupală a indivizilor, și în funcție de această mediere apar aceștia, într-adevăr, egali în fața legii. Desigur, în măsura în care întreaga

societate este salarizată, iar posibilitatea constituirii unor clase economice (grupări din care indivizii pot face parte grație șansei lor de a deține monopolul asupra unor valori sau bunuri materiale) este redusă, clasele sociale își pierd treptat din importanță. Procesul nu este însă simplu, iar durata lui istorică este mare. Transformarea unei societăți de clase într-o societate de mase nu poate fi înfăptuită, în orice caz, decât prin dezvoltarea fără precedent a ceea ce sociologii numesc „clasa de mijloc”. Formată din reprezentanți ai profesiilor liberale (ingineri, profesori, medici, juriști etc.), și cuprinzând o largă scală ocupațională, localizată în sfera serviciilor, clasa de mijloc este atât o sursă consistentă pentru formarea elitei politice și a elitelor sociale în general, cât și un rezervor de siguranță pentru elementele decăzute ale acestei elite. Pe de altă parte, clasa de mijloc este un „eldorado” pentru clasa muncitoare, a cărei structurare printr-o sită mai deasă sau mai rară este vitală în orice societate în stare să elimine presiunea exercitată asupra ei atât de elementele capabile — care vor să urce — cât și de cele incapabile sau disponibilizate de către sistemul economic, adică de lumpenproletariat.

O problemă a cărei semnificație nu trebuie neglijată este aceea a structurilor instituționale ale democrației. Semnificația acestei probleme este adesea neglijată fiindcă mulți cred că, odată acceptată, democrația își va crea cu siguranță temeiul instituțional, tot așa cum alții consideră că trebuie să constituim mai întâi o rețea instituțională pe care să se ridice, mai apoi, democrația.

Avem nevoie de democrație?

Mă grăbesc să spun, din capul locului, că întrebarea nu este retorică, așa cum își vor fi închipuit, după lectura titlului, mulți cititori. Nu este, în al doilea rînd, o întrebare „carteziană”, născută din așa-numita nevoie a științei de a se îndoi de orice i se pare profanului în afara oricărei îndoieli. Și nu este, în sfîrșit, o întrebare pregătitoare pentru un răspuns știut dinainte, ca o prejudecată, despre relele oricărei democrații, chiar ale celor considerate ca modele. Cînd ne întrebăm dacă avem într-adevăr nevoie de democrație acum și aici, ne punem de fapt în situația de a cerceta, fără prejudecăți, realitățile. Fiindcă numai așa vom putea găsi răspunsuri corecte și altor întrebări, mai puțin generale și, de aceea, mai direct legate de rezolvarea unor probleme practice: ce fel de democrație este bine să realizăm în societatea românească de astăzi sau, cu alte cuvinte, este posibilă o democrație română? Cum este posibilă o asemenea democrație? Ce efecte și ce contraefecte ar avea realizarea sau funcționarea ei? Cine ar trebui să susțină formele democratice ale vieții sociale, cu ce mijloace și în ce scop? În ce constă perfectibilitatea democrației și care sînt pericolele care se pot naște din evadarea regimului democratic? Ce structuri sociale, economice, culturale etc. sînt compatibile cu un regim democratic, sau care sînt condițiile realizării democrației? Cum funcționează la nivelurile și în sferele particulare ale organizării societății, adică la nivelul unităților economico-sociale și în sfere sau subsisteme ale societății ca economia, cultura, personalitatea etc.?

Desigur, la toate aceste întrebări se poate răspunde — și parțial s-a și răspuns — fără a se pune măcar întrebarea privind nevoia reală a democrației, presupunându-se că această întrebare nu ar putea avea decât un răspuns afirmativ. Presupoziția este, poate întemeiată, dar există destule fapte care pot să pună totuși sub semnul întrebării temeiul respectiv, chiar dacă el este, cel mai adesea, doar subînțeles, neexprimat. Bunăoară, se presupune ca temei al democrației faptul că mai multe capete gîndesc mai bine decât unul singur, deși psihologia nu are probe concludente pentru a tranșa definitiv disputa în jurul valorii gîndirii colective și individuale. Se crede că societățile democratice sînt economiceste mai avansate, și se presupune că economiile cuplate cu regimuri democratice sînt singurele viabile sau că, în orice caz, sînt singurele care pot aduce prosperitatea poporului sau bunăstarea generală.

Dr. ION UNGUREANU

LEGEA DEPRIVĂRII* ȘI CERINȚELE MOMENTULUI ACTUAL

Se știe că orice mecanism politic funcționează atîta vreme cît există o regularitate socială suficient de puternică pentru a-i da energia și forța necesară. Datorită structurilor mozaicate ale regimului ceaușist, în societatea noastră au funcționat, în ultimul sfert de veac, mecanisme politice sau de guvernare extrem de diferite. Dacă fiecare dintre aceste mecanisme ar fi avut propria regularitate socială, atunci ar fi fost imposibil ca aceste regularități să nu intre într-un conflict puternic unele cu altele și, deci, ca regimul ceaușist să se mențină o perioadă atît de lungă. ¹A existat, prin urmare, o regularitate căreia i s-au subordonat toate mecanismele guvernării, iar această regularitate poate fi evaluată și explicată printr-o lege sociologică: *legea deprivării* (frustrării).

Frustrarea poate fi relativă sau absolută. În primul caz, legea frustrării arată că orice actor sau grup social este tentat să identifice și să sancționeze cauza frustrării sale în posesia sau în apropierea pe care le face toate sau unele din celelalte grupuri, toți sau doar unii din ceilalți actori sociali. Cît de puternică a fost acțiunea acestei legi în societatea noastră se poate vedea din însuși faptul că legea frustrării relative determină încă multe dintre acțiunile și mai ales resentimentele noastre în colectivele în care muncim. Frustrarea relativă explică încă multe dintre dificultățile reconcilierii noastre naționale, iar în măsura în care efectele nocive ale acestei legi nu sînt împlinite cu măsuri corespunzătoare

* În partea a doua a studiului său, Ion Ungureanu a folosit termenul de „frustrare” prin echivalență cu cel de „deprivare”. În consecință am uniformizat terminologia autorului, păstrînd, în titlu, formularea. Din studiu reiese că frustrarea este latura psihologică a deprivării.